

A detailed oil painting of a man with a thick, grey beard and wild, dark hair. He is wearing a brown, textured coat with a dark strap across his chest. The background is a soft, light greenish-grey. The overall style is realistic with visible brushstrokes.

Rausa

Op den dool

François De Neef

**Erfgoedtijdschrift voor Borchtlombeek, O.L.V.-Lombeek, Pamel en Strijtem
Extranummer december 2023**

© Erfgoed Rausa

D/2023/14755/07

Op den dool

François De Neef

Informatie:

Titel: Op den dool

Auteur: François De Neef

Redactionele medewerking, eindredactie en vormgeving: Walter Evenepoel

Uitgever: Erfgoed Rausa vzw, Varing 40, 1760 Pamel.

Op de voorpagina: titelloos werk van onbekende meester, 19de eeuw

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie of welke wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

***The old ways are over,
You cannot deny,
Farewell to the life of the rover...
Goodbye to the tent and the old caravan,
to the tinker, the Gipsy, the travelling man...***

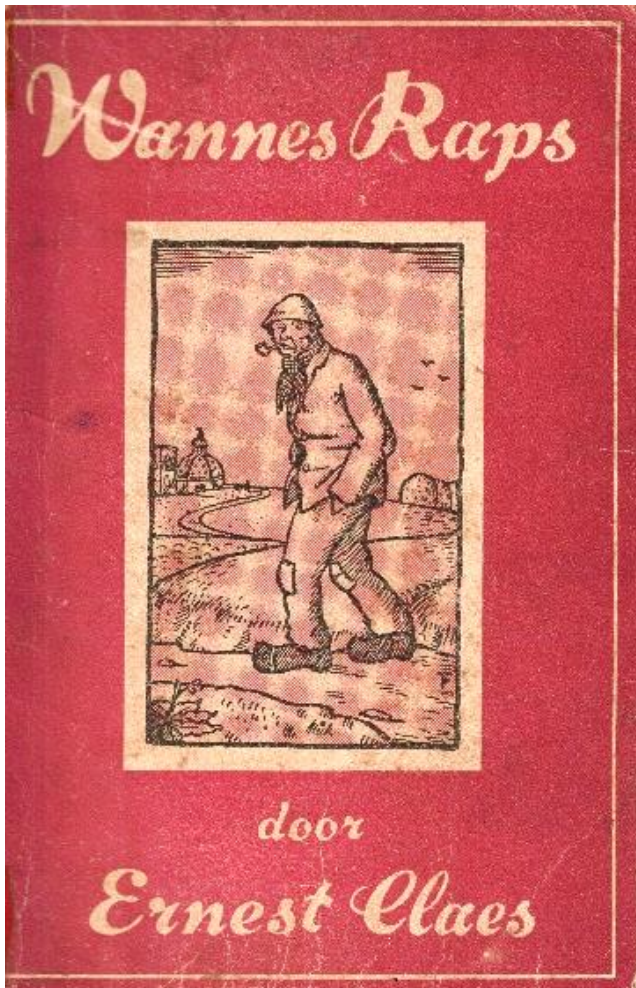
Passage uit "**Thirty-foot Trailer**", een pittig nummer uit het repertoire van de Ierse groep **The Dubliners**, een zwanenzang van het **rondtrekkende** en **zwervende volk**. Predikers, vaganten, maraudeurs, troubadours en zovele anderen, hun dagen zijn voorbij. In deze bijdrage richten we de schijnwerpers op één specifieke groep uit deze bonte verzameling, met name de "**landlopers of vagebonden**".

Op den dool

Na de tweede wereldoorlog zijn de landlopers stilaan uit ons straatbeeld verdwenen. De term "vagebond" gebruiken we alleen nog in ons dialect als scheldwoord in de betekenis van schelm: "**vuil vagebond, vagger**". De meesten onder ons kennen het fenomeen van de landloperij enkel nog uit **film, toneel, muziek** en **literatuur**. Blijkbaar heeft het zwerwersleven tal van kunstenaars geïnspireerd. De voorbeelden zijn legio. Zo vrolijkte Willy Vandersteen (1913-1990) in 1980 via de ochtendkrant ons humeur op met enkele stroken uit "**Mysterie op Rozendael**", het eerste album uit de populaire reeks "**Robert en Bertrand**", waarin hij ons vergastte op de avonturen van twee olijke landlopers. Met deze reeks vervulde Vandersteen een jongensdroom. In zijn jeugd verslond hij de avonturen van "Robert en Bertrand" van **Rafael Verhulst** (1866-1941, pseudoniem *Ravenstein*) die rond 1900 in feuilletonvorm in de krant verschenen en later in boekvorm uitgebracht werden. Het idee om dit vervolgvverhaal ooit zelf uit te brengen als strip liet hem niet meer los. In 1989, een jaar voor het overlijden van de tekenaar, werd de reeks na 85 albums gestaakt. Maar noch Vandersteen noch Verhulst waren de bedenkers van de personages Robert en Bertrand. Deze figuren duiken voor het eerst op in **1823** in het toneelstuk "**L'Auberge des Adrets**", een stuk dat veel ophef maakte in die dagen; stel je voor, twee landlopers in de hoofdrol.

Hoctus boctus

Maar aan het **landlopersbestaan** is niets avontuurlijk laat staan romantisch. In "**Wannes Raps**" van Ernest Claes (1885-1968) wordt een meer realistisch beeld over de landloperij opgehangen. De oude armtierige mandenvlechter zwerft in de streek van Averbode van de ene hoeve naar de andere. De norske hereboer op de Donkelhoeve ziet liever zijn hielen dan zijn tenen en zou hem liefst van al over de kling jagen, ware het niet dat de barmhartige vrouw Coene medelijden met de stakker heeft. Ten huize van de Witte kan Wannes steeds terecht voor een stuk roggebrood met smout en overnachting op de hooischelf. 's Avonds, rond het haardvuur, jaagt hij het gezelschap de stuipen op het lijf met zijn histories over de Groene Jager, Kleuden met zijn keet en andere gedrochten waaraan hij tijdens zijn zwerftochten telkens te nauwer nood was kunnen ontsnappen dank zij zijn befaamde "Peerdenpaternoster". Deze begon en eindigde onveranderd met een omgekeerd kruisteken. Bij de dood van Wannes Raps wordt in de dorpskerk zijn lei schoongeveegd, de enkele druppels die hij tegoed had en vele, op de keerzijde, die hij in het krijt stond. Producer **Hubert Van Herreweghen** (1920-2016), regisseur **Maurits Balfort** (1905-1989) en acteur **Gaston Vandermeulen** (1904-1984) voeren de oude landloper in de eerste aflevering van "**Wij, Heren van Zichem**" op een meesterlijke wijze ten tonele.

De toon was meteen gezet en de reeks werd een ongekend succes dat heel Vlaanderen van 1969 tot 1971 aan de beeldbuis kluis-terde. In "**Zongo in de Kongo**" knipoogt Marc Sleen (1922-2016) naar dit succes: midden in het regenwoud zit toverdokter Makuta voor zijn TV; hij laat Nero wachten want hij moet "*eerst naar de Heren van Zichem kijken*".

Landloperij was doorgaans een mannenaan-gelegenheid, althans in de kunstwereld. Maar in "**Boerenpsalm**" voert Felix Tim-mermans heel uitzonderlijk een vrouwelijke landloper ten tonele. De beklievende scène van de landloopster die stekskens verkoopt werd bij de verfilming in 1989 op onnavolg-bare wijze neergezet door **Yvonne Ver-beeck** (1913-2012).

De beroemdste landloper aller tijden "**Charlot**" was de creatie van de Engels-man: **Charles Spencer Chaplin** (1889-1977). Zijn typetje veroverde in een mum van tijd de westerse wereld en was voor het eerst te zien in "**The Tramp**", een stomme film uit 1914.

In de topjaren van de Franse cinema liet de Franse cineast **Gilles Grangier** steracteur **Jean Gabin** op ons los in de huid van "**Ar-chimède, le Clochard**" (1959). Een magni-fieke film doorspekt met "*argot*" of schel-mentaal. Het thema van de landloperij viel blijkbaar in de smaak. In "**les Vieux de la Vieille**" (1960) laat dezelfde filmmaker an-dermaal Gabin op ons los; drie oudjes uit de Vendée, *poilus* van 14-18, worden door hun familie gedwongen om naar het pekenshuis te gaan; ze weten te ontsnap-pen en ontpoppen zich tot luidruchtige en vooral drankzuchtige landlopers.

Veroordeeld tot de bedelstaf

Elke landloper zal wel zijn verhaal gehad hebben over hoe hij door de speling van het lot dakloos en berooid raakte. Maar in bijna elk relaas zit één constante: **de armoede**. Nu, in de middeleeuwse tijdsgeest was ar-moede een noodzaak.

De rijkere klasse had de armen nodig om aalmoezen te kunnen geven en zodoende haar christelijke plicht van naastenliefde te vervullen. Van bedelaars, landlopers en rondtrekkend volk keek geen kat op. Meestal vond je in de primitieve nederzettingen enkel het meest noodzakelijke. Voor vele goederen en diensten waren dorpeelingen aangewezen op ambulante ambachtsmannen en rondreizende meirsmannen. Bij huwelijken en begrafenis van edelen en gegoede burgers werd traditioneel geld of brood geschonken aan de uitgang van de kerk. In Engeland werd de liefdadigheid zelfs geïnstitutionaliseerd. De koning deelde er op **Maundy Thursday** (Witte Donderdag) geld uit aan de armen. Hiertoe werden jaarlijks speciaal zilveren munten geslagen van 1 penny (afgekort 1d = denarius), 2 pence (**tuppence**), 3 pence (**thruppence**) en 4 pence (**groat**). Het aantal geklopte stukken steeg naarmate de vorst langer regeerde.

Engeland zou Engeland niet zijn, mocht deze traditie niet meer bestaan. Alleen deelt de vorst de munten niet meer persoonlijk uit. De zeer gegeerde muntslag wordt thans integraal aan numismaten verkocht en de opbrengst, een exponentieel veelvoud van de faciale waarde, gaat naar armoedebestrijding. Ook in de periode tussen Kerstmis en Driekoningen toonden de Engelse vorsten zich zeer genereus op het vlak van giften en centen voor de armen. Maar landlopers daarentegen werden in Engeland zonder pardon van de straat geplukt en naar gelang hun fysieke conditie ingelijfd bij de marine of aan het werk gezet in de havens. Geen cadeau, want matroos was toen zo mogelijk een nog dodelijker beroep dan mijnwerker.

De ene arme is de andere niet

Ook in onze gewesten bleven de armen niet in de kou staan. Een deel van de kerkbelastingen, de "tienden", vloeyde via de provi-seur van de armendis of tafel van de Heilige Geest naar de armen terug, wel te verstaan naar de **huisarmen**. Dit waren de armen van de **eigen parochie**, voor zover zij hun kerkelijke plichten vervulden. Velen van hen waren landbouwers die soms zelfs een paar dagwand grond bewerkten maar desondanks niet rondkwamen.

Om u een beeld te geven, enkele cijfers uit de telling van **1694**: één vierde van de 172 Pamelse gezinnen was aangewezen op hulp; dit hoge cijfer was het rechtstreeks gevolg van de onophoudelijke plunderingen tijdens de oorlogen van Louis XIV. De totale bevolking bedroeg toen naar schatting 664 hoofden.

Een greep uit de telling van **1702**: in O.L.V.-Lombeek konden 7 van de 48 gezinnen op steun rekenen. In Pamel was de verhouding toen 36 op 116. Strijtem scoorde 6 op 33. Voor Borchtlombeek zijn geen cijfers beschikbaar; het dorp hoorde toen samen met Liedekerke tot Vlaanderen en niet tot Brabant. Wel weten we dat de Abdij van Ninove de armen van Katterm toeliet hout te sprokkelen in haar uitgestrekte bossen aldaar.

Maar naast de "huisarmen" waren er nog de "andere" armen, overgewaaid uit naburige dorpen of landen. Zij bleven doorgaans wel in de kou staan want overal gold het principe "**chacun ses pauvres**". In geval van oorlogsvluchtelingen op doortocht werd soms uitzondering gemaakt.

Het woord "bedelen" werd in het Pamel niet in de mond genomen wanneer huisarmen op pad gingen; dan sprak men van "**rondgaun**" en van "**rondgonjers**". In het dorp waren het voornamelijk huisvrouwen die "rondgingen" om de eindjes aan mekaar te knopen, dit terwijl de man uit werken was in de fos of de fabriek of invalide was. Daar was geen schroom aan rondgaan. Oudere lezers herinneren zich misschien nog figuren als *Ciska Bitteren*, *Marie Bosch* of de *Wieter*. Vaak kleurrijke personages. Zo zat Marie Bosch in de kerk te Pamel met een grote, afgedankte hoed die ze op 't kasteel gekregen had; zo fier als een pauw. Alleen stond hij, tot jolijt van de kerkgangers, ave-recht op haar kop...

Oude prentkaart van een landloper getiteld "le Juif errant". **Ahasverus**, de wandelende Jood, werd gedoemd rusteloos over de wereld te zwerven tot de Dag des Oordeels omdat hij Jezus op de weg naar Golgotha beschimpt had.

Dura lex, sed lex

(de wet is hard, maar het is de wet)

Maar zwervers, maraudeurs, verbannelingen, vagebonden, harlacquen, ondeugende figuren, Bohemels en Gypten waren in de 17de en 18de eeuw ongewenste gasten door de overlast die zij vaak meebrachten. De plaatselijke officier kon landlopers naar believen verjagen of opsluiten in de vroente in afwachting van hun overdracht aan de Drossaard van Brabant want de lokale schepenbank had geen jurisdictie over hen. Wanneer de landlopers in groep op pad waren konden de officier, de pastoor of de mannen van de Wet de klok doen luiden of kleppen om de bevolking aan te manen tot waakzaamheid, laat staan mobilisatie. In de stedelijke **correctiehuizen** werden naast landlopers en geboefte ook "**onopvoedbare jongeren**" geïnterneerd. Deze praktijk leefde nog lang door in het collectief geheugen; lastige of stoute kinderen kregen, tot enkele decenia geleden, van hun ouders te horen: "*Pas maar op of de gendarmen zullen u naar 't verbeteringsgesticht doen!*". Wat dat verbeteringsgesticht juist inhield wist geen enkele snotneus, maar de dreiging hielp. En wanneer de gendarmen in hun zwart uniform voorbijreden klonk het preventief van "*Ziet, ziet, ze zieken annen state kinjern vèt verbeiteringsgesticht...*".

Dit terzijde gelaten, in het Oud Regime was armoede op zich niet strafbaar, "*onledigheid en leegloperij*" waren dat wel. Toen de Fransen hier eind 18de eeuw aan de macht kwamen werd komaf gemaakt met al de oude instellingen. De bestaande armenzorg strookte immers niet met het egaliteitsprincipe. Iedere gemeente werd vanuit het revolutionaire gelijkheidsbeginsel verplicht een "**Bureel van Weldadigheid**" op te richten, in de volksmond "den Armen" of "den Openbaren Onderstand". Maar hiermee was het fenomeen van de landloperij nog niet uit de wereld, integendeel. Door de bevolkingstoename, het gebrek aan enige sociale zekerheid en het ongebreidelde liberalisme dat gepaard ging met de industriële revolutie, vielen meer en meer mensen uit de boot. De Franse, repressieve correctiehuizen floreerden als nooit tevoren. Het is pas onder het Hollands bewind dat meer aandacht geschonken werd aan de landloperij door **landbouwkolonies** op te richten om deze mensen houvast en heropvoeding aan te bieden. De "**Maatschappij voor Weldadigheid**" die door de Hollanders opgericht was bleef voortbestaan, ook nadat zij in 1830 verdreven werden, en dit tot ze in 1870 failliet ging. De Belgische overheid, die tot dan passief had toegekeken, zat verveeld met de zaak. Als oplossing werd landloperij (en bij uitbreiding armoede) onder Leopold II door de Wet van 27.11.1866 in de strafwet opgenomen (en er pas in 1993 uit geschrapt). Daklozen die overlast veroorzaakten en niet genoeg geld op zak hadden om een brood te kopen konden voor de politierechter gebracht en doorverwezen worden naar een landbouwkolonie, meestal in de Antwerpse Kempen.

De kolonie van Merksplas

In **Wortel** en **Merksplas** nabij **Hoogstraten** werden door de Hollanders midden in de heide twee sites van samen bij de 1000 bunder ingericht. Vrouwelijke landlopers belandden in het St.-Niklaasgodshuis te Brugge (later in de Magdalena of de refuge van St.-Andries), te Rekem of in Ter Kameren. Uit een artikel van Patrick Praet in het tijdschrift van de Heemkundige Kring van Okegem (2022, jaargang 47, nr. 2, p.14 en volgende) vernamen we dat de archieven van de landloperskolonies van Wortel en Merksplas gedigitaliseerd werden en raadpleegbaar zijn met inachtnaam van de wettelijke verjaringstermijnen. Onder de onfortuinlijke Okegemnaren was er één iemand van Pamelse origine. Dit bracht ons op het idee om na te gaan of nog andere dorpsgenoten in deze kolonies passeerden. De oogst was -helaas- vrij rijk.

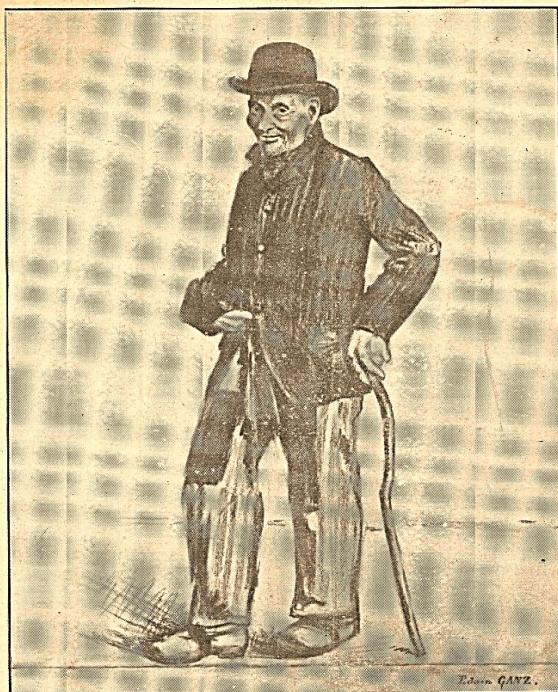
De landbouwkolonies

Binnen deze strafinrichtingen genoten de bewoners, anders dan in de gevangenissen, een soepeler regime, maar er waren natuurlijk regels. Om ontsnappen te bemoeilijken, werd naar het voorbeeld van de gevangenissen van Aalst, Gent en Vilvoorde de nationale munt gewaardeerd en vervangen door interne munten.

Want ja, in de kolonie en in de werkhuizen werd een bescheiden vergoeding voor arbeid betaald. De kosten verbonden aan het verblijf in de kolonie konden in principe doorgerekend worden aan de gemeente van herkomst van de landloper. Maar dat was vaak een probleem; op de interneringsfiches staat "**vermoedelijke** verblijfplaats" gedrukt, want met die gasten wist men nooit. En identiteitskaarten werden in ons land pas ingevoerd onder de Duitse bezetting van 14-18. Ook hun geboortedatum op de fiches is vaak approximatief (*bij benadering*). Vandaar staat er bij velen als verjaardag 1 januari; met andere woorden, de betrokkene wist het zelf niet goed of veinsde dat hij het niet wist. Een beetje zoals op de identiteitskaarten destijds uitgereikt aan inboorlingen uit Belgisch Congo.

Opsluiting in de landbouwkolonie was doorgaans het gevolg van een gerechtelijk vonnis. Betrokkenen konden veroordeeld worden voor bepaalde of onbepaalde duur. De bedoeling was vooral om de landlopers een duidelijk signaal te geven. Sommigen hadden de les vlug gesnapt en verdwenen na één termijn uit beeld. Andere waren hardleers en werden met de regelmaat van de klok opnieuw gearresteerd en binnengebracht. Een derde groep vond structuur en rust in de kolonie en verbleef er vaak tot de dood. Sommige landlopers boden zich spontaan bij de politie aan in de hoop opgenomen te worden en zo de winter min of meer comfortabel door te komen.

Lukte dat niet, zo lezen we bij Ernest Claes, dan volstond het om "*een pompier tegen zijn smoel te slaan of een vitrine uit te gooien*" om zo een paar maand te kunnen "*logeren op kosten van 't gouvernement*" (De Kerstnacht van Sarelowie).

FR. VAN ACHTER O ASSCHE O

BRABANTSCH TYPEN
TEKENINGEN VAN EDWIN GANZ
3. DE OUDE SCHOOIER

De oogst

Volgt de lijst van dorpsgenoten die als landloper opgenomen werden. Deze lijst is **niet exhaustief** (compleet), gezien een deel van de dossiers nog niet openbaar is. Daarenboven zijn er nog de landlopers die nooit opgepakt werden of in andere instellingen dan Wortel of Merxplas terecht kwamen. Vrouwen werden in andere instellingen opgenomen en zijn dus niet verrekend. Ook over landlopers uit de tijd vóór de stichting van de kolonies zijn weinig gegevens bekend. Af en toe vinden we een verwijzing in de oude kerkregisters:

1625 In een schuur in Pamel werd het lijk gevonden van Peter Eylenberg, een vreemde op doortocht. In 1626 werd Joannes gedoopt, zoon van een vagebond. Geen familienaam te bespeuren. In de winter van 1651 werd Petronilla gedoopt, dochter van landloopster genaamd Elisabeth; geen familienaam, maar de doopmeter Petronilla Walraevens werd wel vermeld. Op 6 juni 1666 werd Jan gedoopt, de zoon van een stel arme landlopers. Weer noteerde de pastoor geen familienaam, wel de 'stravers': Jan De Meyer en Marie Beeckmans. In 1687 tot slot werd in Pamel een zwerfster begraven, genaamd Maria.

De kolonie van **Wortel** was opgevat als een "vrije" kolonie en bestond uit ongeveer 130 boerderijen van elk iets meer dan drie bunder, van mekaar gescheiden door houtkanten en dreven. De kolonie werd gesloten nadat de wet op de landloperij sneuvelde. In 1993 zaten er nog 250 landlopers. Thans beschermd recreatiegebied voor wandelaars en fietsers. De site omvat een museum, eet- en verblijfgelegenheid en is opgenomen als werelderfgoed door de Verenigde Naties (UNESCO). **Merxplas** was een "onvrije" kolonie waar de bewoners eerder tewerkgesteld werden in werkhuizen en ateliers. Bij de sluiting zaten er nog 400 personen. In de hoogdagen voor de Eerste Wereldoorlog bedroeg de populatie voor beide inrichtingen samen meerdere duizenden.

We bijten de spits af met de **Pamelaars** die in deze twee kolonies zaten; daarna volgen de deelgemeenten.

Anckaert Petrus Josephus

Geboren te Pamel op 02.06.1835. Boerenknecht. Zoon van Petrus Josephus en Maria Theresia De Troyer. Hij was weduwnaar van Bernardine Van Vaerenbergh en hing uit te Ukkel wanneer de rechter in Brussel hem in 1894 veroordeelde tot drie jaar. Op zijn strafblad stond in randschrift "invalide". In de zomer van 1895 kwam hij echter vrij. In mei 1901 zat hij weer op kolonie tot zijn overlijden op 14 januari 1902. Zijn eerste tanden had Petrus Anckaert gekregen op de Kweddenhoek te Poelk. Moeder de Troyer overleed omtrent de tijd van zijn plechtige communie. Vader blies zijn laatste asem uit te Meerbeke in 1869. In hun trouwboek stonden negen aangiftes van geboorte.

Bodengien Félix

Geboren te Pamel op 16.01.1853. Hij was kareelbakker te Ukkel. Zat van 18 september tot 16 november 1903 vast.

In de lente van 1912 zat hij opnieuw. Félix was de jongste uit een nest van zes. Zijn wieg stond te Pamel aan den Beneenkant. De vraag is of hij aldaar wel opgroeide. Vader Pië Bodengien en moeder Rosa Van Vaerenbergh stierven immers beide in oktober 1854, hij de vijfde, zij de vierde. Op 9 oktober stierf broer Petrus, zeven jaar oud. Drie lijken in één week.

Breynaert Philemon

Geboren te Dilbeek op 12.07.1887. Zoon van Adriaen en Maria-Theresia Schoukens. Woonachtig te Pamel. De rechter in Nijvel laptte hem 3 jaar en half aan zijn been. Opgenomen op 12.12.1913 en uitgeschreven op 09.06.1917, in volle oorlog.

Ceuleneer Jan-Baptist

Geboren te Pamel op 20.04.1830, een broeierig moment in onze vaderlandse geschiedenis. Werd op respectabele leeftijd opgenomen in de kolonie. Hij bromde van juni 1900 tot juni 1902. Broer van Pierre Ceuleneer (zie verder), eveneens landloper.

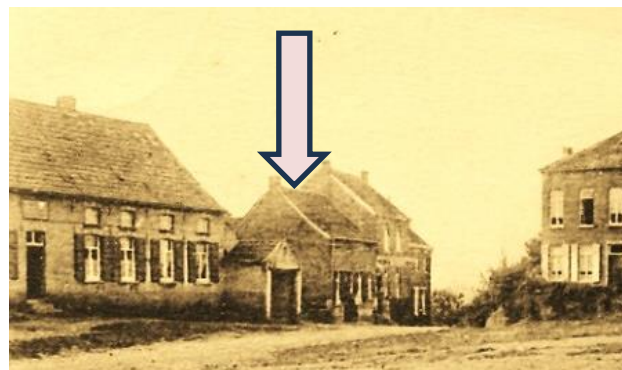
Ceuleneer Pierre

Geboren te Pamel op 31.03.1826 (elders 30.03.1826). Was fabrieksarbeider in Laken wanneer hij van de rechter in Schaarbeek twee jaar krijgt wegens "mendicité" (bedelarij). Op St.-Elooi 1893 maakte hij kennis met de kolonie maar reeds eind april 1894 werd hij ontslaan. Zijn fiche vermeldt dat hij invalide was. Vader Judocus Ceuleneer was een Lombekenaar die zich eerst te Poelk en later aan de Hoogstraat gevestigd had. Moeder Maria Nerinckx was een "Guuëkse". Bij zijn arrestatie was Ceuleneer weduwnaar van Marie De Doncker, dochter van Judocus en van Catharina Neirinckx. Broer Jan-Baptist Ceuleneer (zie hoger) was collega-landloper maar arriveerde pas later in de kolonie.

Cobbaert Jan-Baptist

Geboren te Pamel in de Poelkstraat op 14.04.1849. De man was, net als zijn vader Peter Jan Cobbaert, timmerman van stiel maar werd invalide. Zijn moeder heette Amelie De Cleer. Hij verbleef te Ninove toen hij door de rechter in Lennik voor onbepaalde duur geplaatst werd wegens "vagabondage". In zijn dossier lezen we dat hij weduwnaar was van een zekere Marie Baetens.

Hij verbleef in de kolonie van maart 1912 tot maart 1914. Zijn jongere broer Paulinus werd waard "**in den Jaeger**" op de Ledeburgdries (tegen de kasj naast Zjeves). Deze afspanning werd sedertdien ook "**de Paulien**" genoemd. De waardin, Maria Hertveldt, was van het volk van Dokes, naar haar vader Judocus Hertveldt. De afspanning verloor haar landelijk uitzicht door de verbouwingen van Berloëken. Later taptten hier nog Né Koekel en André De Neef.

Dauw August

Geboren te Pamel op 16.01.1839. Opgepakt voor "vagabondage et mendicité" (landlopen en bedelen). Zat tussen 1887 en 1891 verschillende termijnen uit na veroordelingen door de rechtbanken van Brussel, Contich en St.-Jans-Molenbeek. August was dagloner in Denderwindeke, het geboortedorp van zijn vader Charelowie Dauw, pachter in Poelk. Die was hier in 1836 getrouwd met zekere Joanna Stockmans, een Poelkse.

De Boeck Pierre Auguste

Geboren te Pamel op 23.09.1842. Schoenmaker van stiel. Vader Judocus De Boeck was in 1829 in zijn geboortedorp Okegem getrouwd met Maria Sermon uit Pamel. Het paar woonde alhier op de Klei. Tien kinderen werden er geboren; Petrus August kwam onder een slecht gesternte ter wereld. Tenminste, dat laat zijn dossier in de kolonie vermoeden. Op 14.02.1880 begon zijn miserie. Hij werd dat jaar twee keer opgepakt. Daarna bleef hij acht jaar onder de radar, tot in de lente van 1888. Eerst zat hij een maand en tegen de winter was het weer koekenbak. Vallen en opstaan tot 22.08.1906, de laatste datum op zijn fiche. Hij was klant bij de rechtbanken van Brussel, Wolvertem, Halle, Ukkel en Elsene.

De Braeckelee Pierre Amand

Geboren te Pamel op 03.11.1858. Voerman van beroep. Voor het eerst opgenomen op 19.11.1887. Enkele dagen later, op 3 december stierf zijn moeder Anna Claes in de Kattemkets. Vader Cornelius De Braeckelee stierf in 1888. Telkenmale werd de opname van Amandus verlengd, tot de zomer van 1894. In november van het jaar daarop stierf hij in St.-Joost Ten Noode. Waarschijnlijk aangetrokken door de anonimiteit van de grootstad. Eigenaardig genoeg trouwde hij in oktober 1889 te Pamel, wat niet strookt met zijn verblijfsfiche in de kolonie. Zijn vrouw, Ciska Leemans uit de Hoogstraat, was voorheen weduwe van Dizen De Braeckelee (van Naures uit de Bosstraat).

De Coster Pierre

Geboren te Pamel 15.09.1854; volgens zijn fiche 01.01.1855. Eenmalig opgesloten van 19.07.1883 tot 11.08.1883 na een vonnis van het tribunaal van Molenbeek. Groeide op aan de Kwinkelee ten huize van Jacobus De Coster, handelaar in blink, en Josina De Dolper. Van hun zeven kinderen bereikte één de huwelijks staat, de andere stierven vrij jong. Zoon Adolf verdronk in de Dender.

De Schrijver Achille

Geboren in Denderleeuw op 10.04.1899 doch woonachtig te Pamel, zoon van Ambroos en Godelieve De Man. Door de rechter in Ninove werd hij in 1919 geplaatst. Geen verdere gegevens.

De Vos Léopold

Geboren te Pamel 17.11.1838 en genoemd naar de kersverse koning der Belgen. Alleen was het paleis waar hij van februari 1889 tot oogst 1900 zat niet bepaald luxueus. Pol groeide op in Bievegem, werd hoeveknecht en trouwde met ene Anna Maria Keupens. Moeder Jacoba Van Saene stierf toen hij 13 was. Vader Lowie, een Liedekerkenaar, hertrouwde met Judoca Segers. Bij zijn aanhouding was Léopold weduwnaar en verbleef hij te Molenbeek.

De Waegeneer Frans

Geboren te Pamel in 1859. Verbleef eveneens te Molenbeek. Veertien dagen opgesloten in de kolonie in oogst 1897. En nog eens vier maanden in de zomer van 1899. Frans was de jongste ten huize van Domien De Waegeneer, een jongere zus die na drie

dagen stierf niet meegerekend. Domien was van Houtem en had in 1849 Amelie Van Den Bossche, een spinneresse uit Pamel, aan de haak geslagen.

De Weerdt Antoine

Geboren te Pamel op 19.03.1848. Hoeveknecht. Eerstgeborene van Sis De Weerdt en Barbara Bruweel. Van de rechter in Vilvoorde kreeg hij 3 jaar en een half. In de kolonie van 25.11.1912 tot 12.10.1914. Broer van Eduard De Weerdt die eerder ook al twee termijnen gezeten had (zie verder). Antoine was weduwnaar van Catharina De Leenheer.

De Weerdt Eduard

Geboren te Pamel op 18.05.1852. Verbleef in Meerbeke en Anderlecht. Veroordeeld in Molenbeek. Werd twee keer voor korte duur binnengebracht. Eerst van 26.03.1890 tot 04.04.1890 en later van 06.02.1909 tot 28.02.1909. 'Waar' groeide op in de Kattemkets ten huize van Sis De Weerdt en Barbara Bruweel uit Zarlardinghe. In 1873 verlieten de ouders het dorp met een ganse trossel kinderen. Oudere broer Antoine zat eveneens in de kolonie voor landloperij (zie boven). Eduard stierf in het asiel op 06.05.1910.

Ganseman Aloïs

Geboren in de ajuinstad op 17.05.1850. Schoenmaker van stiel. De rechter te Lennik stuurde hem naar het asiel van 31.01.1912 tot 27.01.1913. Zoon van Jan-Baptist en Marie Van Holsbeek. Weduwnaar, eerst in Ninove, van Josepha Sieben en daarna te Pamel van Polline Straetmans (van Goemen), zuster van de befaamde Ledebergse hopkweker **Cissen Goemmen**. Cis was kloefkapper aan de Klei. Zijn naam staat in de **Annalen van de Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde** (Vakwoordenlijst der Hopteelt; Wetteren 1928, p.51). De man had namelijk een vroege hopvariëteit ontwikkeld die voor een grote opbrengst aan grove bellen met weinig lupieden zorgde en vooral in Poelk gekweekt werd. Ook genoemd "Hop van Pamel", "Zwarte Rank", "Hunselhopper" of "**Goemmenhop**".

Hellinckx Félix:

Geboren op de Klei te Pamel op nieuwjaar 1846 (lees 17.06.1846). Trouwde in 1871 te Pamel met Stance Van Asbroeck. Woonden in de Kamstraat. Verbleef kortstondig in de kolonie van 20.03.1886 tot 01.04.1886 na een veroordeling door de rechtbank van Lennik. Was een zoon van Cornelius Hellinckx en diens tweede vrouw Elisabeth Lagrain, die samen acht kinderen verwekten. In het eerste huwelijk van Cornelius met Maria De Rijk waren er dat vijf.

Lanckmans Germain:

Geboren te Pamel op 13.05.1845. Zoon van Rie Lanckmans en Bette Cornelis. Moeder was de derde vrouw van Rie, werkman in de Lostraat. Germaan was voerman te Vorst toen hij in Elsene veroordeeld werd tot 2 dagen + 3 maanden wegens vagabondage. Die heeft hij niet uitgezeten want reeds na drie weken kwam hij op 06.06.1890 vrij. Van Germanus en zijn vrouw Pelagie Cornelis zijn geen nakomelingen bekend te Pamel. Geen koorknaap. Verbleef eerder in St.-Gillis en Vorst.

Lievens Séraphin:

Geboren te Pamel op 12.02.1867. Voerman te Liedekerke. Kwam op vrij jonge leeftijd in de kolonie terecht. Hij verbleef er van mei 1884 tot mei 1886. Volgde een onderbreking van amper een maand en de vogel was terug tot oogst 1886. Werd veroordeeld in Molenbeek en St.-Hubert. Zijn wieg had op de Keer gestaan ten huize van Lieven Lievens, een Liedekerkenaar, en Josijne De Boitselier. Hij was zes jaar toen moeder stierf in het kinderbed van haar zesde. Vader bleef zitten met de drie nog levende kinderen van 10, 8 en 6 jaar. Op de gevangenisfiche van Lieven staat als moeder Judoca Hapoul; dat zal vermoedelijk zijn stiefmoeder geweest zijn.

Op de foto hiernaast: het kerkhof van de kolonie in Merksplas

Minner Félix:

Geboren te Pamel op 05.12.1845. Zoon van Goren en van Dorothea Maldrie, herbergiers aan de Hoogstraat. Landbouwer verblijvend te Brussel, doch invalide. Stance Vandenbergge is zijn vrouw. Van een rechtbank in Brussel kreeg hij een onbepaalde termijn opgelegd. Die zit hij uit van februari tot april 1910. Wantj, de oudste broer van Félix, werd als enige in Borchtlombeek geboren waar vader Goren vandaan kwam. De acht anderen werden op Ledeborg geboren.

Muylaert Jan Alfons: Geboren te Pamel in de Koeistraat op 21.11.1887. Zoon van Peter Jan Muylaert en Philomène Nieuwborg. Verloor zijn vader wanneer hij 4 was en zijn moeder wanneer hij 11 was. Opgenomen op 18.03.1902 tot, met een korte onderbreking van 14 dagen, 04.12.1902. In 1909 zat hij andermaal vast van 15 januari tot Kerstmis. In 1911 trouwde hij te Pamel met Cornelia Costens, een leurster uit Liedekerke die op Kriebrug verbleef in het huis van haar eerste man, Peter Jan Kestens zaliger.

Praet Jean:

Geboren te Pamel op 25.02.1821. Was wagenmaker van stiel en verbleef te Zandbergen toen hij door een Brusselse rechtbank wegens landloperij veroordeeld werd voor onbepaalde duur. Hij was weduwnaar van Marie Laureys. Vader Merten Praet en Ciska Buys hadden te Pamel vijf kinderen tussen 1814 en 1823 en weken uit, vermoedelijk naar Zandbergen. Op 30.12.1892 ging zijn verblijf in, doch zijn fiche vermeldt dat hij op 04.03.1893 stierf. Zoals vele van zijn acolieten op het kerkhof van het asiel begravens.

Similon Nicolas:

Geboren te Strijtem op nieuwjaar 1833 doch woonachtig te Pamel, zoon van Joseph en van Anna Maria Van Der Borght. Kreeg te Brussel 3 dagen + 3 maanden wegens landlopen. Kwam in 1882 reeds na een goeie maand vrij.

Van Der Kelen Sylvester:

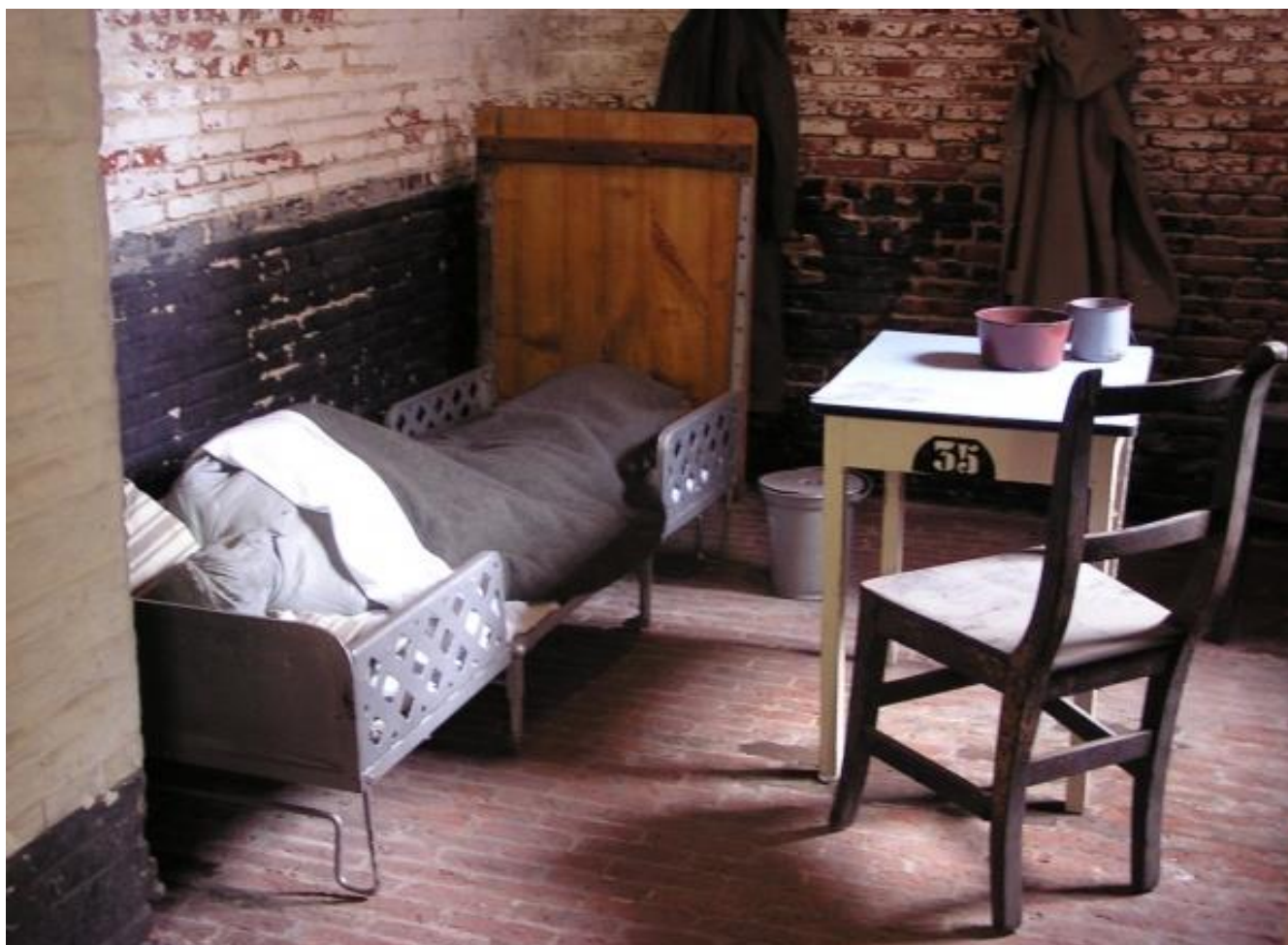
Geboren te Pamel op 01.01.1842, zoon van Jan-Baptist en van Elisabeth Deroy. Vermoedelijk was de bevalling reeds de vorige dag in gang geschoten, vanwaar zijn voor-naam. Groeide op aan de Keer. Van de rechter in Brussel kreeg hij 3 dagen + 1 maand voor landloperij. Op 12.03.1891 kwam hij aan in de kolonie en reeds op 24.03.1891 werd hij uitgeschreven. Woonde in Okegem (Eversem)

ten huize van zijn vrouw Rosa Ghysels (Ghysens op zijn fiche) met wie hij in 1865 getrouwd was. Jan-Baptist Van Der Kelen had zes kinderen met Deroy, en nog eens vier met zijn eerste vrouw, Maria Van Der Kelen.

Van Droogenbroeck Amandus:

Geboren te Wichelen op 27.10.1836. Zoon van Petrus en van Anna Maria De Coster. Grondwerker verblijvend te Pamel. Passeerde achtereenvolgens in de rechtbanken van Brussel, Nijvel, Namen, Hoogstraeten en Termonde. Overleed tot slot in het asiel van Froidmont op 11.03.1914.

Op de foto hieronder: een cel in de instelling van Wortel (Faro-Erfgoeddag 2010)

In de annalen van Wortel/Merxplas zijn we ook op zoek gegaan naar landlopers uit de andere deelgemeenten. We starten met **Strijtem**:

De Backer Theo

Geboren te Strijtem op 01.01.1869 (lees 19.09.1869). Zoon van Jozef, steenbakker uit Denderleeuw, en van Maria Joanna Van Weyenbergh uit Strijtem. Verbleef te Ukkel en werd door de rechtbank van Elsene veroordeeld voor overlast. Verbleef een kleine maand in de kolonie in oogst 1891.

Lanckmans Alexander

Geboren te Strijtem 01.04.1891. Verdiende de kost als ketellapper in Molenbeek. Vader Jan-Baptist was een muldergast uit Eizeringen en moeder Catharina Pauwels

hield staminee. Jongste van negen. Geplaatst voor landloperij op 25.06.1912 en de volgende maand uitgeschreven.

Similon Nicolas

Cfr. Pamel

Van Der Gracht Jacobus

Geboren in Dilbeek op 22.03.1879. Zoon van Leonard en van Sophie De Blus. Bakkersgast woonachtig in Strijtem. Ontsnapte in 1923 uit het asiel waar hij een tiental keer werd opgenomen.

Vervolgens wenden we de steven naar **Onze-Lieve-Vrouw-Lombeek**

Appelmans Henri

Geboren te OLV-Lombeek op 13.02.1852. Boerenknecht. Hield zich op te Elsene en moest zich verantwoorden voor de rechter te Ukkel. Zat vast van 18.01.1907 tot 29.07.1907 en nogmaals van 16.05.1910 tot 15.04.1912. Hij was weduwnaar van Seraphine Van Den Bossche en zoon van Nicolas Appelmans en Joanna Crockaert, pachters met 6 zonen en één dochter.

Struelens Frans

Geboren te Maria Lombeek op 11.08.1854, zoon van Guillielmus, windheer, en van Anna Catharina Pauwels die op één na een

dozijn kinderen baarde. Kreeg van de rechter te Halle 2 jaar in 1907. Stierf in 1917 te Anderlecht.

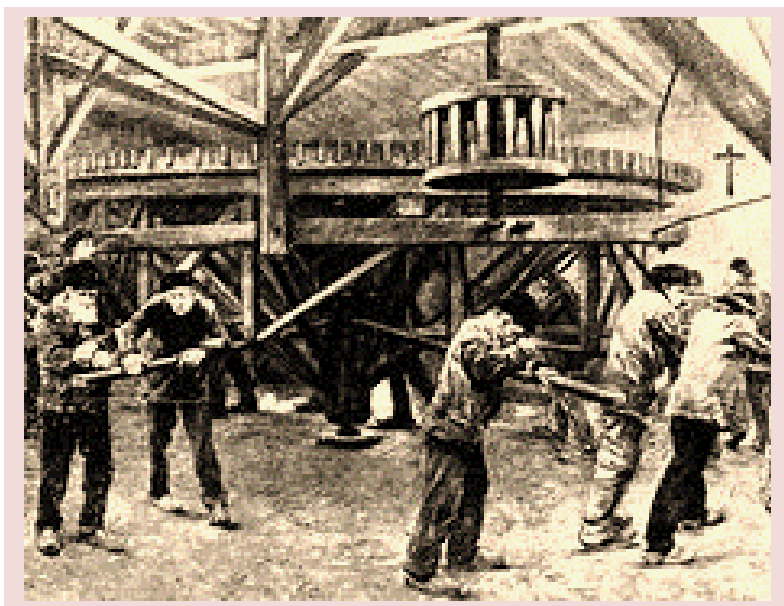
Van Eeckenrode Antoine

Geboren te OLV Lombeek op 01.01.1844 (lees 15.04.1844). Zoon van Jacobus uit Kester en Anna Renders.

Jongste van vijf. Startte zijn eerste van drie termijnen op 2 januari 1892. Tussen de tweede en de derde termijn zat hij in de gevangenis van Brussel.

Werd veroordeeld in Anderlecht en Gosse-lies.

*Gedetineerden in de kolonie van Merksplas doen de graanmolen draaien.
(Foto: Molenecho)*

We sluiten onze
queeste af in
Borchtlombeek

Panorama du village de Borgt-Lombeek

Claes Jan-Baptist

Geboren te Borchtlombeek op 07.10.1846. Zoon van Herman Claes en Isabelle Van Belle op de Laddershoek. Moeder Van Belle, een Strijtemse, was eerder getrouwd met Judocus De Rauw. Zoonlief hield zich op in Wambeek en St.Katharina-Lombeek toen hij door een Brusselse rechtbank getraakteerd werd op 3 maanden. Die zat hij uit in 1890. Tist was de jongste van vijf en hoeveknecht van beroep.

Crockaert Joseph

Geboren te Borchtlombeek op 27.07.1865; elder lezen we 24.07.1865. Leidekker van stiel, woonachtig te Ruisbroek. Eerst veroordeeld te Ukkel, in 1887 in Luik en in 1888 te Antwerpen. Zoon van Jan-Baptist uit Ukkel en van Anna Catharina Peeters.

Cuerens Jan Baptist

Geboren te Meerbeke op 12.12.1818. Zoon van Nicolas en van Thérèse Bulteryst. Verbleef te Borchtlombeek. De rechter in Brussel stuurde hem op kolonie. Hij kwam er aan op 27.01.1888 en werd telkenmale verlengd tot hij er stierf op 06.03.1890.

De Neve Jacobus

Geboren te Liedekerke op 16.09.1844. Zoon van Antoon en van Anna Van Huylenbroeck. Ruilde *'t stad berrevoesj* voor Borchtlombeek. Was getrouwd met Christina De Leener en werd door de rechter in Brussel opgesloten van juni 1905 tot juni 1907

De Samblanckx Philippe

Geboren te Borchtlombeek op 01.01.1865 (lees 19.08.1865). Koetsier, veroordeeld door de rechtbank van Molenbeek in 1889. Zoon van Willem en Maria De Samblanckx die met hun vier kinderen in de Abeelstraat woonden.

Sergooris Jan-Baptist

Geboren te Borchtlombeek op 19.08.1836. Opgegroeid met drie andere kinderen ten huize van Petrus en Anna Maria Segers aan de Boschkant. Vader stierf wanneer Tist 12 jaar was. Trouwde met Celestina Degreef en verbleef te Anderlecht. Passeerde twee keer voor de rechter te Brussel en zat vast van mei 1896 tot juni van het jaar daarop.

Van Den Bossche Jan-Baptist

Geboren te Borchtlombeek op 29.05.1833. Ouders waren Guillielmus en Anna Van Grecken. Verbleef in St.-Martens-Bodegem en werd op 13.01.1894 opgenomen na een veroordeling door de rechtbank van Brussel. Bij zijn overlijden in de kolonie op 28.11.1895 lezen we dat hij invalide verklaard werd.

Van Lierde Jacobus Franciscus

Geboren te Borchtlombeek op 03.07.1857. Groeide op aan de Knoddelstraat maar verbleef te St.-Martens-Bodegem. Vader Jan Van Lierde trouwde met Joanna Servranckx die in 1860 de bevalling van haar zesde kind niet overleefde.

Toen vader Jan in 1875 stierf, waren vier van zijn kinderen hem reeds voorgedaan. Koben zat in 1893 een half jaar na uitspraak door de rechtbank van Hoogstraeten.

Van Lierde Joannes

Geboren te Borchtlombeek op 21.08.1871. De oudste van zeven ten huize van Jozef Van Lierde en Meine De Schutter in de Knoddelstaat. Verbleef te Schepdaal toen de rechter in Molenbeek hem veroordeelde voor onbepaalde duur.

Op 19 april 1930 werd hij opgenomen maar de man zou het asiel nooit meer verlaten; hij overleed er op 30 december van hetzelfde jaar. Zijn fiche geeft aan dat hij invalide was.

Van Vaerenbergh Judocus

Geboren te Borchtlombeek op 27.05.1842. Woonde aan de Loddershoek en werd in 1880 weduwnaar van Elisabeth Sonck. Hij was een zoon van Jozef en van Marianne Wijns en vader van drie kinderen. Judocus stierf in zijn geboortedorp op 28.04.1893.

Vermoesen Jan Frans

Geboren te Borchtlombeek op 17.01.1873. Voerman afkomstig uit de Knoddelstraat en woonachtig te Molenbeek. Van de rechter in Brussel kreeg hij 2 jaar, van 05.07.1916 tot 24.06.1918. Van diens collega te Ninove krijgt hij interest: van september tot december 1919. Vermoesen was de oudste van acht ten huize van Petrus en van Christina Segers.

Nabeschouwing

Uit deze droeve opsomming blijkt dat het gros van de landlopers alhier oudere, vaak alleenstaande mannen waren. Bij velen wordt kort na hun aankomst in de kolonie in rode inkt het woord "invalide" in randschrift geplaatst. Waarschijnlijk konden ze door hun invaliditeit hun beroep of ambacht niet meer uitoefenen.

Uitzonderlijk wordt gewag gemaakt van criminele feiten waardoor ze naar een klasieke gevangenis moesten. Ook moet vastgesteld worden dat de meeste landlopers uit ontwrichte of zeer grote gezinnen stamden; vaak verloren ze één of beide ouders op jonge leeftijd. Het staat bekend dat in de kolonie soms ook wezen opgenomen werden; voor ons doelgebied werden geen gevallen gevonden.

Voor de bas-fonds van Molenbeek lijken een grote aantrekkingskracht te hebben gehad op de gemeenten van West-Brabant.

Naast armoede was vooral drankzucht een drijfveer voor landloperij. Nergens ter wereld waren er in de 19de eeuw meer drankhuizen per inwoner dan in België.

Juridisch gesproken zijn er in België geen landlopers meer. In de praktijk telt ons land, volgens een peiling van 11 maart 2023 in de krant "De Standaard", 7.912 thuis- en daklozen. Eén derde hiervan zijn vrouwen, één vierde kinderen. Ze vertoeven in caravans, tenten of bij vrienden. Eén op de vijf werkt.

We eindigen zoals we begonnen zijn, met een fragment uit een traditioneel Iers lied dat in 1964 door The Dubliners wereldberoemd werd gemaakt.

In dit lied keert een zwerver zijn rug naar zijn pover bestaan. 'The wild rover' wordt wel eens het tweede Ierse volkslied genoemd:

***I've been a wild rover
for many's the year
and I spent all my money
on whiskey and beer.
But now I'm returning
with gold in great store
and I never will play
the wild rover no more***

Luke Kelly (1940-1984), de legendarische zanger van The Dubliners

François De Neef

*In 't jaar Ons Heren toen men schreef
2023, naar Pasen*

Erfgoed Rausa publiceerde eerder al de volgende titels:

2013	Huizen en Hoven I (i.s.m. DF- Roosdaal)
2014	Gezinsreconstructies Borchtlombeek
2014	Huizen en Hoven II (i.s.m. DF- Roosdaal)
2015	Gezinsreconstructies O.-L.-V.-Lombeek
2015	Gezinsreconstructies Strijtem
2015	Pamelse oorlogspierikelen (i.s.m. DF-Roosdaal)
2017	75 jaar Denderzonen Pamel
2018	Gesneuvelden uit Roosdaal in WO1
2018	Fons (biografie)
2020	Een halve eeuw academie in Roosdaal
2020	Vijd
2020	Het mirakelboekje van Lombeek
2021	(Roos)talig Erfgoed
2021	De oude kerk van Pamel
2022	Meester Staels
2022	Pamelse pastoorsnotities
2023	Van Oostenrijkse citoyen tot Belgisch burger
2023	Toponymie van Pamel
2023	Meester De Moortel
2023	Een goede engelbewaarder

(Tot december 2023) 92 nummers van het tijdschrift Rausa

Al deze publicaties kunnen gratis digitaal worden aangevraagd via rausa@skynet.be

Alle nummers van het tijdschrift kunnen ook bekeken worden via www.rausa.be, daar kan ook alle informatie gevonden worden over de werking van Erfgoed Rausa.

Op den dool

is een extra-editie van het tijdschrift Rausa. Dit nummer wordt als nieuwjaarattentie gratis digitaal aangeboden aan alle geabonneerden van de Roosdaalse erfgoedvereniging.

In deze bundel behandelt François De Neef de geschiedenis van de landloperij in onze gemeente. De auteur geeft niet zomaar een droge opsomming van namen, maar schets ook de levensomstandigheden en de gezinsituatie waarin deze onfortuinlijke dorpsgenoten waren beland.

De lezer krijgt ook een beeld van de 'kolonies' waarin de zwervers voor korte of langere tijd terechtkwamen. Het valt daarbij ook op dat er onmiskenbaar parallellen te trekken zijn met de situatie anno 2023.

François De Neef is een gewaardeerd auteur van heemkundige artikels en grotere publicaties. In het verleden leverde hij belangrijke bijdragen over de Pamelse geschiedenis voor Davidsfonds Roosdaal. De jongste jaren kon de redactie van Rausa regelmatig op hem beroep doen om knap geschreven historische studies aan te leveren.

